

KAN VE DEMİR

ALMAN İMPARATORLUĞU'NUN YÜKSELİŞİ VE ÇÖKÜŞÜ

1871 – 1918

KATJA HOYER

VakıfBank Kültür Yayınları: 0297
Tarih: 082

KAN VE DEMİR
ALMAN İMPARATORLUĞU'NUN
YÜKSELİŞİ VE ÇÖKÜŞÜ
1871 – 1918
KATJA HOYER

Özgün Adı
Blood and Iron:
The Rise and Fall of the German Empire
1871-1918

Türkçesi
Sinan Çakır

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü
Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Son Okuma
Kevser Sare Çakmak

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdeleniz Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13
Ümraniye 34768 İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2024
© Katja Hoyer, 2021, 2022

ISBN 978-625-6647-18-3

Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Copyright, Authorised translation from the English language edition published by The History Press.

Baskı
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mh. 137. Sk. No:12
34522 Esenyurt / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 444 62 18
Sertifika No: 71320

1. Baskı: Nisan 2024

KAN VE DEMİR

ALMAN İMPARATORLUĞU'NUN
YÜKSELİŞİ VE ÇÖKÜŞÜ
1871 – 1918

KATJA HOYER

TÜRKÇESİ
SİNAN ÇAKIR

KATJA HOYER

(FRHistS: Kraliyet Tarih Topluluğu (Royal Historical Society) üyelerinin kullandığı bir unvandır) bir İngiliz-Alman tarihçisidir. 1985'te Doğu Almanya'da doğdu ve Jena'daki Friedrich Schiller Üniversitesi'nde tarih okudu. Kendisi Kraliyet Tarih Topluluğu Üyesi ve King's College London'da Misafir Araştırma Görevlisidir. Makaleleri *History Today* ve *BBC History Extra*'da yer aldı ve aynı zamanda *Spectator*, *Washington Post*, *UnHerd*, *Die Welt* ve diğer gazetelerde Almanya ve Avrupa'daki güncel olaylar hakkında yazmaktadır. *Kan ve Demir* onun ilk kitabıdır.

SİNAN ÇAKIR

1992 yılında Rize'de doğdu. 2010-2016 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladı. Yüksek Lisansını "1870 Beyoğlu Yangını ve Sonrasındaki İmar Faaliyetleri" adlı tezi ile 2019 yılında, doktora çalışmasını ise 2023 yılında "I. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Mebuslarıyla İlgili Prosopografik Bir İnceleme" başlıklı teziyle tamamladı. Tarih alanında İngilizce eserler çevirmekte ve akademik çalışmalarına devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

Giriş	7
1 Yükseliş: 1815-1871	15
2 Bismarck'ın <i>Reich</i> 'i: 1871-1888	61
3 Üç İmparator ve Bir Şansölye: 1888-1890	121
4 Wilhelm'in <i>Reich</i> 'i: 1890-1914	131
5 Çöküş: 1914-1918	193
Sonuç: Son mu?	243
Kaynakça	249
Dizin	259

GİRİŞ

17 Ocak 1871'in parlak, soğuk kış sabahında, Prusya Kralı I. Wilhelm bir kriz anı yaşadı. Sonunda bu yaşlı adam kontrolünü kaybetti ve ağlamaya başladı: 'Yarın hayatımın en mutsuz günü olacak! Prusya monarşisinin cenazesine tanık olacağız ve Kont Bismarck, bu tamamen sizin hatanız!' 73 yaşındaki kral, bir gün tüm Almanları birleştirmek için ortaya çıkacak mistik Kayser rolünü üstlenmek için pek muhtemel bir aday değildi. Ancak şu anda ondan beklenen tam olarak buydu. Ertesi gün, 18 Ocak 1871'de öğlen saatlerinde, birkaç yüz Prusyalı subay, soyluların üyeleri ve Fransa-Prusya Savaşı'nda savaştan tüm Alman alaylarının temsilcileri Versay Sarayı'nın Aynalar Salonu'nda toplandı. Bandoların sesi, uzun pencerelerden muhteşem salona sızıyor ve bekleyen kalabalığın heyecanlı sohbetlerine karışıyordu. Daha sonra göz kamaştırıcı salonun sonundaki büyük çift kanatlı kapı açıldı ve I. Wilhelm, Veliht Prens Friedrich ve Alman devletlerinin temsilcileri tören alayıyla içeri girdi. Gergin ve beklenti dolu bir sessizlik çöktü. Orada bulunanlarda efsanevi ve tarihî bir ana şahit oldukları hissi vardı.

Wilhelm kendini toparlamayı başarmış ve tören sırasında Alman prensleri tarafından kendisine resmen teklif edilen unvanı vakarla kabul etmişti. Ancak yeni doğan ulus için müstakbel yolculuğun kolay olmayacağına dair bir beklenti zaten mevcuttu. Ulus devletin başında 'Alman Kayser' unvanını reddeden ve daha tarafsız olan 'Kayser Wilhelm' unvanını gönülsüzce kabul eden

bir hükümdar olacaktı. Sonsuza kadar birinci, ikinci ve üçüncü Prusya kralı olarak da kalacaktı. Yeni kurulan devletin mimarı ve ilk şansölyesi Otto von Bismarck da ulusçu değildi. Ona göre Almanya, Prusya'nın gücünün ve nüfuzunun bir uzantısıydı. Hatta Alman İmparatorluğu'nun ilan tarihini Prusya'nın ulusal gününe denk gelecek şekilde seçmişti. Artık kral ve şansölye beraberce, aslında gönülsüz olan güney Alman devletlerinin teşkil ettiği, Bismarck'ın pek akıllıca tasarladığı Fransa'nın işgaline uğrama tehdidinden korunmak için katıldığı siyasi bir yapıya hükmetmeye çalışıyorlardı. Bu teşekkül, Demir Şansölye'nin sürdürmek için çok mücadele etmek zorunda kaldığı, biraz kırılğan ve potansiyel olarak kısa ömürlü bir bağın ortaya çıkmasına yol açmıştı. Alman devletlerinin hiçbiri Alman İmparatorluğu'nun ilanına ilişkin töreni kendi topraklarında düzenlemeye bile cesaret edememişti. Tören bunun yerine, mağlup Fransa'nın kalbi olan Versay Kraliyet Sarayı'nda gerçekleşti. İlan yeri olarak belirlenen bu yer, yeni Almanya'nın mücadele ve savaş kavramlarının merkeziliğine uygun bir semboldü.

Bir yandan da Bismarck, tekil devletlerden oluşan derme çatma bir ulus inşa etmek için asırlarca sürecek mit yaratma çabasına girişebilirdi. Alman İmparatorluğu, ilk yıllarında ve takip eden on yıllarında, yeni kurulan Almanya'ya anlam ve kolektif hafıza vermesi beklenen eski efsanelere ait anıtlar inşa etmekle meşguldü. I. Wilhelm'in orta çağ kralı Friedrich Barbarossa'nın reenkarnasyonu olduğu bile o günlerde ilan ediliyordu. Kral Arthur efsanesinin Almanca versiyonunda, Barbarossa'nın Thüringen'deki Kyffhäuser Dağları'nın altında uyuduğu, kaderinde bir gün geri dönüp Almanya'yı eski ihtişamına kavuşturmak olduğu söyleniyordu. 1890'larda bu efsaneyi yansıtan devasa bir anıt dikildi. Bu ortak mitoloji duygusuna, uzun süredir Alman kültürünün, dilinin ve tarihî geleneğinin yerel özgüllükten daha

güçlü bir bağ oluşturduğunu savunan birçok büyük Alman düşünür (aralarında Grimm Kardeşler de vardı) eklendi. Dahası, bir asırdan fazla bir süredir Batı Avrupa'yı kasıp kavuran sanayi devriminin karşı konulamaz iktisadi akımları, eğer Alman devletleri Fransız ve İngiliz komşularının daha da gerisine düşmek istemiyorsa, kaynakların, insan gücünün ve politikanın daha fazla koordine hâle getirilmesini gerektiriyordu. Yükselişteki orta sınıflar, Almanca konuşulan toprakların doğal kaynaklarının, elverişli coğrafyasının ve çalışma geleneklerinin muazzam potansiyelini görmüştü. Keşke birleşme yoluyla bu potansiyelin kilitleri açılabilseydi.

Öte yandan kültürel, iktisadi ve siyasi bağlar da yeterli değildi. Bismarck'ın 1862'deki meşhur konuşmasında belirttiği gibi, Alman halkını birleştirmek için savaş gerekirdi. Bunun 1871'den önce olduğu kadar sonrasında da doğru olduğu ortaya çıktı. Bismarck, Danimarka, Avusturya ve Fransa'ya karşı savaşın ateşinde yepyeni bir ulus devlet kurmaya karar verdiğinde, tek bağlayıcı deneyimi dış düşmanlarla çatışma olan bir Almanya yarattı. 39 eyaletten oluşan bir yığını tek bir federal hükümet altında bir arada tutmak zor oldu ve yeni anayasanın mürekkebi kurumadan çatlaklar ortaya çıkmaya başladı. Ulusun yüzyıllar boyunca tek bir düzgün bütün hâlinde şekillenmediği, düşmanlarının kanıyla aceleyle yapıştırılmış bir mozaiğe gerçekten daha çok benzediği anlaşıldı. Bu nedenle Bismarck, yeni Almanyası'nı korumak için mücadeleyi sürdürmeye çalıştı.

Bu riskli bir stratejiydi. Demir Şansölye zeki bir politikacıydı, belki de tüm zamanların en büyük devlet adamlarından biriydi ve 1871'deki sözde Avrupa İttifakı'nın ne kadar kırılğan olduğunu anlamıştı. Yeni bir büyük gücü onun tam kalbine dâhil etmek, elinde trompet olan bir çocuğu birinci sınıf bir senfoni orkestrasının ortasına yerleştirmeye benziyordu. Yeni gelenin za-

naatını öğrenene ve köklü oyuncuların saygısını kazanana kadar bir süre sessiz kalması gerektiğini biliyordu. Bu nedenle Bismarck yakın zamanda yeniden bir dış çatışma arayışına giremezdi. Bunun yerine, Alman nüfusunun çoğunluğunu kendisine karşı birleştirebileceği iç düşmanlara odaklandı. Yeni devlet artık Leh, Danimarkalı ve Fransız toplulukları gibi birçok etnik azınlığı kapsıyordu; Bismarck buna karşı Alman vatandaşlığının aksini yaratabilirdi. Böylece bir Fransız'la karşılaştırıldığında Almanlar kendilerini Bavyeralılar veya Prusyalılar yerine Alman olarak telakki ederlerdi. Ayrıca onun için din de başka bir yararlı çatışma sahası gibi görünüyordu. Alman İmparatorluğu'ndaki nüfusun üçte ikisi Protestan ve üçte biri ise Katolik'ti. Bismarck, Alman toplumunu sekülerleştirerek dinin yerine ulusal duyguyu ikame etmeye, böylece yeni kimlik referansları oluşturmaya ve Almanlar arasındaki farklılıkları azaltmaya çalıştı. Son olarak, sosyalist hareketin enternasyonalizmi, ulusal kimliğe karşı tehlikeli bir karşı akım gibi görünüyordu. Bismarck, sosyalistleri devletin düşmanı ilan etti ve böylece bunu da tüm Almanların ortak düşmanlara karşı mücadelesini canlı tutmak için kullandı.

II. Wilhelm, çalkantılı "Üç İmparator Yılı" olan 1888'de tahta çıktığında, Alman birliği konusunda Bismarck'la hızla bir çatışmaya girdi. Aynı sorunu o da fark etmişti— iktisadi ve kültürel ortak zemin İkinci *Reich*'i bir arada tutmak için yeterli olmayacaktı— ancak Bismarck'ın Almanların birbirleriyle savaşması yönündeki çözümünü nahoş buldu. Wilhelm, tebaasının sevdiği, tüm Almanların Kayser'i olmak istiyordu. Eğer büyükbabası I. Wilhelm, Friedrich Barbarossa'nın reenkarnasyonu olmayı reddederse, halkını ihtişamlı günlere geri döndürmek ona düşecekti. Almanya'nın *Reich* içinde düşman aramak yerine, dışarıdaki büyük uluslar arasındaki yeri için savaşması gerektiğini savundu. Bu, bir daha asla yok edilemeyecek kadar güçlü bir kan ve

demir ortamı oluşturacaktı. Almanya'nın, Britanya ve Fransa ile aynı seviyede bir imparatorluk olan "güneşte bir yer" için verdiği dış m¼cadelenin i¼ birliğe yol açacağı fikri elbette kusurluydu ve İkinci Reich için nihayetinde ölümc¼ld¼. Ancak 27 yaşındaki asa-bi genç Kayser, Demir şansölye'nin siyasi zekasından yoksundu. Bismarck, 1890'da sert ve kırgın bir adam olarak siyasi görevinden istifa etti ve istikrarsız bir ulusun dizginlerini Wilhelm'in eline bıraktı. Bismarck'sız bir Almanya asla olmamıştı. Deneyimli ve parlak yaşlı devlet adamı istifa ettiğinde belirsiz bir gelecek doğdu.

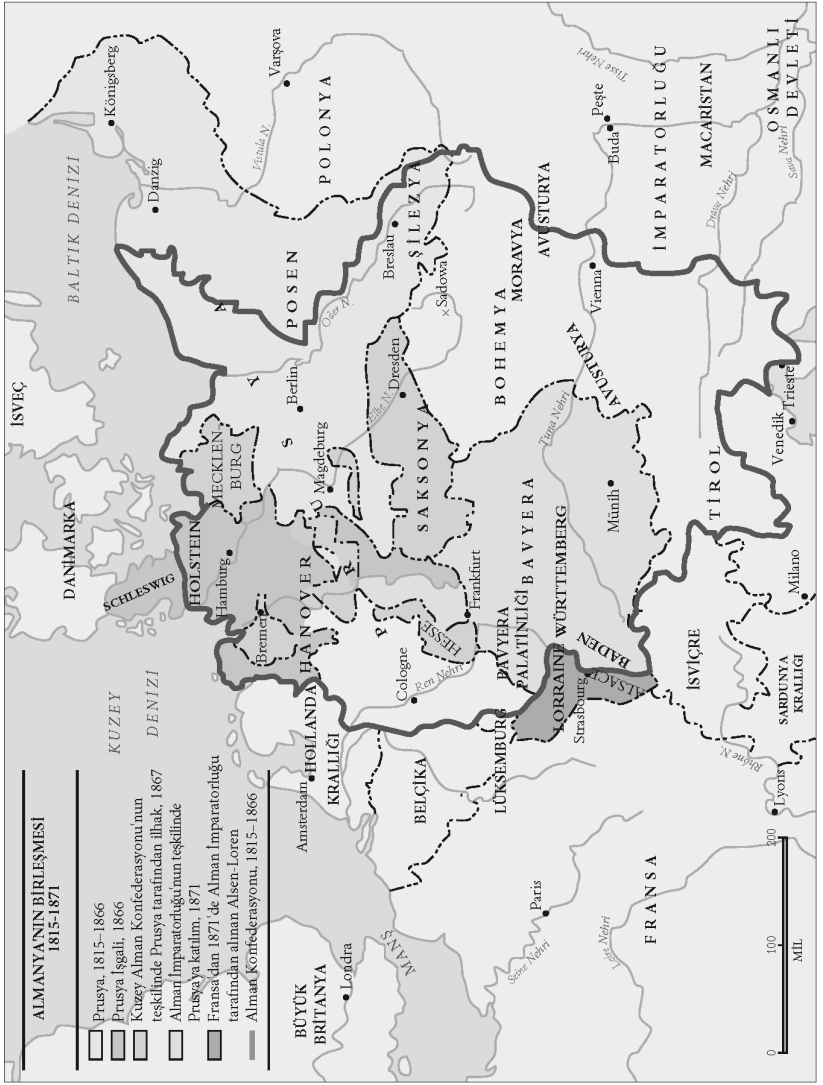
Wilhelm, din, sınıf, coğrafya, k¼lt¼r ve etnik köken gibi daimi böl¼c¼ faktörlerin –bunlar sadece ismi sayılabilen birkaçıdır– şüphesiz sahip olduğunu düřünd¼đ¼ kişiliğin katıksız gücü ve kraliyet karizmasıyla silinemeyeceğini kısa sürede anladı. Sosyalistler greve devam etti, Katolikler Prusya kralına şüphayle bakmayı sürdürdü ve Leh ayrılıkçılar kendi devletlerini talepte musır oldular. Belki de hepsi gurur duyacakları bir imparatorlukları olsaydı Almanya'nın onların sahip oldukları her şey olduğuna ikna olabilirlerdi. Wilhelm'in "güneşte bir yer" için yaptığı aptalca arayış, sonunda genç ulusu yıkımın eşiğine getiren bir m¼cadeleye sür¼kleyecekti.

1914'te Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Kayser Wilhelm başlangıçta çok olmuştu. Çıkmasını istediği Balkan Savaşı bir anda büyük çaplı bir Avrupa çatışmasına dönüşmüştü. Yine de sonunda bunu tüm Almanları bir araya getirme fırsatı olarak görd¼. 1 Ağustos 1914'te "bug¼n hepimiz Alman kardeşiz ve yalnızca Alman kardeşiz" dedi. Son araştırmalar, savaşın başlangıcındaki yaygın coşku mitini ortadan kaldırırsa da yine de "anavatanın" savunulması gerektiği hissi vardı. Ancak sonuçta Birinci Dünya Savaşı'nın genç devlet için çok fazla kan ve demir i¼erdiđi ortaya çıktı. Kasım 1918'de Alman ulusu yenilgiye uğradı,

tacı kafasından düştü, kalkanı ve kılıcı çatladı ve ruhu parçalandı. Baş düşman Fransa, ulusal kimliğini savaş üzerine inşa eden bir devletten daha fazla kan dökülmesinden başka bir şeyin gelmeyeceğini savunarak, onu yok etmeye ve parçalamaya hazırđı. İkinci *Reich* ilk ilan edildiği yerde, yani Versay Sarayı'nın Aynalar Salonu'nda yıkılacaktı.

Ancak Britanya ve ABD, İkinci *Reich*'in yanan külleri arasında başka bir Almanya gördü. Bismarck'ın ektiği demokrasi ve iktisadi refah tohumları, Almanya için kimliğini ve dünya ulusları arasındaki yerini ticaret, istikrar ve demokrasi yoluyla bulacak farklı bir ulusal vizyonun yavaş ve hassas bir şekilde büyümesine yol açmıştı. Haklıydılar, ancak Almanya'nın şiddet içeren ve militarist köklerinden kurtulması için Birinci Dünya Savaşı'nın dehşetini bile gölgede bırakan başka bir çatışma daha gerekecekti.

Alman İmparatorluğu, yaratılış sürecinin doğasında olan çatışmalardan sürekli olarak rahatsız oldu. Bir yandan Bismarck, gerçekten çoğulcu çok partili bir sistemin gelişmesine izin veren tüm erkeklerin oy hakkını getirerek liberal gelenekleri kabul etti, ancak diğer yandan bu sistem tepedeki Prusya otoriter rejiminin sürekli baskısı altında kaldı. Ulusal kimliğe rakip olan ve bazen onu gölgede bırakan ve çatışan kimliklerin yorulmak bilmez mücadelesi, Bismarck ve II. Wilhelm'in, birliğin yaratılabileceği bir zemin ortaya çıkarmak amacıyla kasıtlı olarak çatışmayı sürdürmesine yol açtı. Her ikisi de kendi zamanlarında müreffeh ve üniter bir devlet kuramadılar, ama (isteyerek ya da istemeyerek) her ikisi de Almanya'nın ileride dönüşeceği iktisadi ve demokratik gücün tohumlarının atılmasına yardımcı oldular.

YÜKSELİŞ 1815-1871

“Devrin büyük meseleleri müzakerelerle ve çoğunluğun tercihleriyle değil, demir ve kanla karara bağlanacak.”

Otto von Bismarck

1815: ALMANLAR DİRENİYOR

*An Mein Volk*¹ [Halkıma], Prusya Kralı III. Friedrich Wilhelm’in 1813’te Alman topraklarının Fransız işgalinden kurtarılmasına yardım etmek için tüm tebaasına yaptığı dramatik ve tutkulu çağrının başlığıydı. Halkının kim olduğundan hükümdarın kendisi bile tam olarak emin görünmüyordu. Çağrısının ilk bölümü “Brandenburlulara, Prusyalılara, Şilezyalılara, Pomeranyalılara, Litvanyalılara” hitap ediyordu, ancak ses tonu daha duygusal hâle geldikçe, ulusun “yabancı” bir düşman karşısında birlikte hareket etmesini istediğinde “Prusyalılara” ve sonunda “Almanlara” sesleniyordu. Friedrich Wilhelm, tebaasının ulusal kimlik katmanlarına sahip olduğunun şuuruna varmış görünüyordu. Güçlü bölgesel bağlılıklar barış zamanında ulusal duyarlılığın önünde engel teşkil ediyordu, ancak Almanlar düşman bir dış güçle karşı karşıya geldiğinde bu bağlılıklar arka planda kaybolu-

1. III. Friedrich Wilhelm’in Ulusal Seferberlik Çağrısı, ‘An Mein Volk’ (17 Mart 1813).

yordu. Böylece Almanya'nın ulus olma mücadelesinin neredeyse zorlayıcı modeli gelecek yüzyıl için tayin edilmiş oldu.

Buna uygun olarak, Napolyon'un Waterloo'da nihai olarak mağlup edildiği yıl aynı zamanda Otto von Bismarck'ın da doğduğu yıldır: 1815. O dönemde büyüyen çoğu Alman gibi onun çocukluğu da Fransızlara karşı verilen mücadele hikâyeleriyle renklenmişti. Napolyon'un ordusu 1806'da Jena ve Auerstedt'teki ikiz savaşlarda Prusya'yı aşağılayıcı bir yenilgiye uğrattığında, tüm Prusyalıları Fransız derebeyi olmaya boyun eğdirdi. Birçok kişinin gözünde askerî başarısızlıktan daha da kötüsü, 1807'de Prusya kralının topraklarının ve halkının yaklaşık yarısını Fransa'ya devrettiği ve Elbe Nehri'nin batısındaki tüm topraklardan vazgeçtiği Tilsit Barış'ıydı. Bu aşağılayıcı bir tavizdi ve Friedrich Wilhelm harekete geçmesi için büyük bir baskı altında kaldı. Zaten Fransız saldırganlığı karşısında çok uzun süre tereddüt etmiş, uysal ve kararsız bir lider olarak algılanıyordu. Efsanevi Prusyalı atası Büyük Friedrich'le arasındaki fark bundan daha net olamazdı. "Yaşlı Fritz", bu sevecen lakabını (1757'de Fransa'ya karşı da dâhil olmak üzere) art arda kazandığı bir dizi zaferle elde etmişti; çoğu zaman adamlarını bizzat savaşa yönlendiriyor ve kendisini, altındaki birkaç at vurulacak kadar tehlikeye atıyordu. Buna rağmen, Friedrich Wilhelm'i kurtaracak tek lütuf, güzel ve meşhur karısı Louise'di. Zeki, iradeli ve çekici bir kadın, Tilsit'te Napolyon'a karşı çıkmaya ve Prusya için daha iyi şartlar müzakere etmeye çalışan o malum kişiydi. Ne kadar başarısız olursa olsun, bu onu kamuoyunda büyük itibara sahip bir figür hâline getirdi. Ama aynı zamanda kocasını daha da zayıf gösteriyordu. Berlin'den Doğu Prusya'daki krallığının en ucuna kaçan Friedrich Wilhelm, savaşlarını, başkentini, itibarını ve halkının desteğini kaybetmişti. Bu durumun Prusya için gerçekten kötü bir hâl olmasına rağmen,

men birçok Alman'ı öfke birleştirdi. Kolektif bir aşağılanma ve utanç duygusu ulusal folklorun malzemesi olmayabilir, ancak Almanlar arasında gelecekteki liderlerin başvurabileceği savunmacı bağı işte bu aşağılanma ve utanç yarattı.

Otto von Bismarck'ın ebeveynleri, Fransız ordusu, Elbe Nehri'nin sadece birkaç kilometre doğusundaki memleketleri Schönhausen'i işgal ettiğinde ve bu süreçte korkunç davranıp köyü yağmaladığında daha yeni evlenmişti. Friedrich Wilhelm'in nihayet 1813'te halkını silahlanmaya çağırması, işgal altında bulunan Alman topraklarındaki çoğu insan için olduğu gibi, Karl ve Wilhelmine için de özgürleştirici ve canlandırıcı bir an gibi görünmüştü. Hiçbir fedakârlık, ulusal haysiyet ve şerefi yeniden tesis etmek için çok büyük sayılmazdı. Bu savaşımaya, hatta uğruna ölmeye değer bir şeydi. İronik bir şekilde, ulusal direniş duygusunun giderek güçlenmesine yol açan şey, en azından kısmen Prusya kralının zayıflığıydı. Kraliçe Louise, 1810'da 34 yaşında trajik bir şekilde öldüğünde, birbirini takip eden Prusya hükümetlerine tüm Almanları ortak bir amaç etrafında toplamaları için baskı yapacak bir Alman yurtseverlik hareketinin simgesi hâline geldi. Güçlü Napolyon'la yüzleşmekten korkmayan, Prusya ve Almanya'yı savunan genç Louise'in imajı, kederli kocasına güçlü bir moral desteği sağladı. Napolyon'un orduları nihayet 1812 kışında Rusya seferinde büyük bir hezimete uğradığında, Friedrich Wilhelm sonunda harekete geçme kararlılığını buldu. 1813 baharındaki güçlü konuşması, Prusya halkını krallarının ve sağlamlaşan bir *anavatan* kavramının arkasında topladı. Sınıfı, inancı, cinsiyeti, yaşı ve bölgesi ne olursa olsun pek çok sıradan insan onun çağrısına karşılık verdi. Gönüllü ordu birliklerine katıldılar, 'Demir karşılığında Altın' bağışladılar, hayırsever dernek ve topluluklar kurdular ve yaralıların bakımına yardım ettiler.